

Poznávací funkce velitele v ozbrojeném zápase

Bojová činnost je cílevědomou činností. Poznání je její nezbytnou složkou, jejím důsledkem i podmínkou. Poznání slouží velitelům k tomu, aby nejen zachoval existenci jednotky, útvaru, svazku, svazu atd., ale aby soustavně zdokonaloval jejich připravenost v boji při střetávání s nepřítelem. V boji se rodí nové poznání, které povyšuje bojovou činnost na vyšší a dokonalejší úroveň.

Poznávání jako nezbytná součást velitelů a štábů vede k odhalování zákonitostí ozbrojeného zápasu a umožňuje velitelům vědomě stanovit úkoly a cíle bojové činnosti vojsk. Poznání je tudíž cílevědomou činností, která má konkrétní, bezprostředně praktický význam pro vedení boje. Pro velitele platí zásada, že čím dokonaleji poznává bojovou situaci, tím lépe se v ní dokáže orientovat, tím kvalifikovaněji přijímá rozhodnutí.

Společenskotřídní předpoklady poznávací funkce velitele v ozbrojeném zápase

Z hlediska společenskotřídního není lhostejné, zda funkce velitele je či není omezena reakčním či pokrokovým třídním zájmem, zda z dané poznávací funkce vyplývá či nevyplyvá zájem na poznání pravdy o společenském vývoji, zda je velitel nositelem vědecké či nevědecké ideologie apod. Tato skutečnost je mimo jiné důvodem, proč otázka třídní podmíněnosti poznání při analýze tak složitého společenského jevu, jakým je ozbrojený zápas, vystupuje s mimořádnou závažností do popředí.

Třídní determinace v sobě zahrnuje moment třídní příslušnosti velitele (vojevůdce) na daném stupni historického vývoje společnosti. Tato determinace má objektivní charakter. Třídní příslušnost buď otevírá bránu rozvoje poznávacích schopností velitele, nebo naopak je objektivní zábranou, která znemožňuje pravdivě poznat jak zákonitosti ozbrojeného zápasu, tak i zvládnutí forem a metod pravdivého poznávání společenských jevů, včetně ozbrojeného zápasu.

Třídní determinovanost poznávání sociálních jevů však nemůžeme chápat jednostranně.

Třídnost je vždy spjata s přijetím určitého světového názoru, podloženého kon-

krétní (materialistickou či idealistickou) filozofií. Tato skutečnost nezbytně ovlivňuje jak schopnost, tak i možnost poznání velitele. Velitel v socialistické armádě, který stojí pevně na pozicích dělnické třídy, na pozicích socialismu, je vyzbrojený vědeckým světovým názorem dělnické třídy, marxismem-leninismem, má daleko větší možnost poznávat pravdivě danou objektivní realitu (válku, ozbrojený zápas, konkrétní bojovou situaci), než velitel buržoazní armády, který stojí na pozicích buržoazie a opírá se o nevědecký (idealistický, náboženský) světový názor a o nevědeckou (metafyzickou) metodu poznání.

Totožnost individuálních a společenských zájmů, příznačná pro velitele socialistické armády, zaručuje maximální jednotu poznání a jeho praktickou realizaci. Tato jednota individuálního a společenského, jakož i poznání a jeho praktické realizace, která je vnitřně vlastní veliteli socialistické armády je významnou předností, kterou může velitel (vojevodce) socialistické armády zhodnotit v každé bojové situaci.

Připomínám slova klasiků o tom, že „Vládnoucí myšlenky nejsou nic jiného než ideový výraz vládnoucích materiálních

vztahů, jsou to vládnoucí materiální vztahy pojeté jako myšlenky; je to tedy výraz vztahů, které právě z jedné třídy dělají třídu vládnoucí, tedy myšlenky jejího panství. Individua, z nichž se skládá vládnoucí třída, mají mimo jiné i vědomí, a proto myslí; pokud tedy vládnou jako třída a pokud určují v celém rozsahu určitou epochu dějin, je samozřejmé, že to činí se vším všudy, že tedy vládnou i jako myslící, jako tvůrci myšlenek, že řídí produkci a distribuci myšlenek své epochy; že tedy jejich myšlenky jsou vládnoucími myšlenkami epochy." (Marx, K.—Engels, B.: Spisy, sv. 3, Praha 1958, s. 60.) Přechod vládnoucích myšlenek k jejich prak-

tické politické realizaci obstarává stejný třídní interes, který obstarává prostředky k zabezpečení této realizace. Tato skutečnost má nesmírný význam pro pochopení významu a úlohy třídnosti jako nezbytné součásti poznávací funkce velitele v ozbrojeném zápase.

Proto třídnost a stranickost z gnoseologického hlediska je zvláštním druhem sebeuvědomění subjektu poznání ozbrojeného zápasu, tj. velitele či vojevůdce. Toto sebeuvědomění má rozhodující podíl na vědecky pravdivém, nezkráceném zobrazení skutečnosti. Velitel v socialistické armádě se vyznačuje mimo jiné tím, že disponuje tímto druhem sebeuvědomění.

Gnoseologicko-metodologické předpoklady poznávací funkce velitele v ozbrojeném zápase

Gnoseologicko-metodologickým východiskem poznávací funkce většiny velitelů v buržoazních armádách je v oblasti teorie zpravidla idealistický, nábožensko-mystický či v nejlepším případě naivně realistický princip. Ve všech těchto případech vychází z nevědeckého pojetí podstaty a úlohy velitele či vojevůdce jakožto subjektu, který rozhoduje o výsledku války, bez ohledu na úlohu mas a na objektivní vývojové tendence. Princip rozhodující úlohy „vynikajících osobností“ v dějinách se prosazuje zcela nepokrytě i v té části vojenství, která je jeho nedlužitelnou součástí a která významnou měrou rozhoduje nebo přinejmenším spolurozhoduje o výsledku ozbrojeného zápasu — v oblasti poznávání vojenských jevů a procesů. Pěstování tradičního kultu vojevůdců je navíc v současné době stále více modifikováno závislostí velitelů a vojevůdců na buržoazních byrokratických institucích a finančním kapitálu.

Metodologicky je poznávací funkce velitele buržoazní armády deformována jednostranným, metafyzickým přístupem ke zkoumání války a ozbrojeného zápasu. Nepochopení obecných souvislostí a obecných vývojových tendencí a vývojových zákonů společnosti nutně plodí jednostrannost, schématismus a subjektivismus. Namísto pochopení podstaty ozbrojeného zápasu nastupuje povrchnost a empirismus. Takový jednostranný, povrchní odraz skutečnosti má za následek deformaci poznávací funkce, jednostranné přijímání závěrů bez pochopení širších a obecnějších souvislostí. Ve svých důsledcích vede k přezíravému poměru k teorii, k samotnému poznání. Subjektivismus, doplněný domýšlivostí, jednatostí a nadutostí vede zákonitě k podceňování teorie, jejímu na-

hrazování empirií a praktikismem, nebo utilitarismem či pragmatismem.

Gnoseologicko-metodologickým východiskem poznávací funkce velitele socialistické armády je nepochybně v oblasti teorie marxismu-leninismu vůbec a marxisticko-leninská filozofie zvláště. Marxismus-leninismus vychází z uznání rozhodující úlohy lidových mas v dějinách. Velitel (vojevůdce) může splnit svou úlohu jedině tehdy, bude-li ve své činnosti vycházet z tohoto základního materialistického východiska, bude-li se ve své poznávací činnosti opírat o zákonitosti dějinného vývoje společnosti a bude-li jeho činnost směřovat k naplnění progresivní vývojové tendence společnosti. Na tomto teoretickém východisku je založeno dialekticko-materialistické pojetí poznávací funkce socialistického velitele v ozbrojeném zápase.

Marxismus-leninismus vychází z toho, že poznání je veskrze lidská činnost, že plní obecnou funkci, funkci osvojování a přetváření skutečnosti.

Metoda, na níž je založena poznávací činnost velitele musí odpovídat požadavku pravdivého poznání společenské skutečnosti obecně a ozbrojeného zápasu jako její specifické oblasti zvláště. Touto metodou je bezesporu historický materialismus, nejen jako metodologický základ poznávání společenských jevů, ale i jako obecná teorie společnosti. Historický materialismus plní svou metodologickou funkci zejména tím, že jeho teorie vede k chápání společnosti jako dynamicky se vyvíjející, že umožňuje zachytit podstatu této dynamičnosti a je tudíž nástrojem získávání stále nových poznatků o společenské skutečnosti obecně i o jejích jednotlivých stránkách či částech. O význa-

mu a nutnosti využití této metody jako nástroje poznání ve vojenství M. V. Frunze řekl: „Rudý velitel se musí naučit dokonale ovládat onu metodu myšlení, ono umění rozboru jevů, které skýtá marxistické učení. Podstata této metody spočívá v tom, že pro nás nemůže být nic absolutního a strnulého; všechno je v pohybu a všechno se mění a každého prostředku, každé metody je možno v jisté situaci použít. Velitelovo umění se projevuje v dovednosti, jak vybrat z mnohotvárných prostředků, které má k dispozici, ty, které přinesou za dané situace a v dané chvíli nejlepší výsledky.“ (Frunze, V. M.: Vybraná díla, Praha 1953, s. 159.) Marxisticko-leninská filozofie je nepochybně součástí oně metody, která skutečně umožňuje veliteli vyznat se ve složité, mnohotvárné situaci jako je bojová činnost, ozbrojený zápas, válka.

Rozhodující gnoseologicko-metodologický základ poznávací funkce velitele socialistické armády tvoří nepochybně marxisticko-leninská teorie poznání.

Poznání je reálný historický proces, který uskutečňují v podmínkách armády velitelé a štáby na všech stupních velení.

Proces poznání je vždy výsledkem úsilí jednotlivců i kolektivů. Je v té či oné míře společensky determinován, což vyplývá ze samotné podstaty poznání jako sociálně determinovaného jevu.

Bojová činnost je takový sociální jev, který si přímo vyžaduje, ba dokonce vynucuje účast širokého kolektivu (štábu) na jejím poznávání. Ve všech stadiích bojové činnosti je při její analýze vždy zapotřebí řada specialistů. Bojová činnost není možná bez neustálého poznávání, bez získávání stále nových poznatků, jejich uspořádání, třídění a při přijímání rozhodnutí.

Představa o geniálním vůdci, který je schopen sám, na základě vlastních poznatků či vlastní intuíce řešit složitost soudobých bojových operací a přijímat kvalifikovaná rozhodnutí, je v podstatě chybná. Spolu s velitelem se na poznávání bojové činnosti, přijetí rozhodnutí, jakož i na jeho realizaci podílejí štáby a konec konců celé jednotky, které plní úkol. Geniální velitel či vojevůdce je geniální proto, že více ví, více zná, má bohatší zkušenosti a tudíž méně tápe a nachází dokonalejší a komplexnější plnění úkolů.

Zkušenosti velitele, jakož i jeho znalosti jsou vždy pouze zlomkem, částí celkového poznání. Jsou přínosné zejména proto, že vnášejí do poznání prvek nového. Jsou tudíž pokrokem ve způsobech poznávání soudobého boje. Samozřejmě

potud, pokud pravdivě zachycují procesy, které jsou soudobému boji adekvátní.

Dosahování pravdivých poznatků o současném stavu a vývoji ozbrojeného zápasu, jakož i o konkrétní bojové činnosti je jedním z nejdůležitějších požadavků, kladených na velitele všech stupňů velení. Velitel si musí být vědom, že neúplné nebo dokonce nepravdivé poznání nic nemění jak na konkrétní bojové situaci, tak také na osobní odpovědnosti velitele za přijaté rozhodnutí.

Určitý stav bojové situace a stupeň jejího poznání není a nemůže být konečným poznáním, nýbrž poznáním omezeným, částečným. Pravda o skutečném stavu nikdy není úplná, vyčerpávající; nepodává se „naráz“. Protože se bojová činnost vyvíjí dynamicky, vyvíjí se i její poznávání, vyvíjí se i proces dosahování objektivní pravdy o této činnosti. Chytit dosáhnout absolutní pravdy je nemožné, i když prvky absolutní pravdy jsou obsahem každé pravdy. Proto platí, že čím hlouběji pronikáme do podstaty jevu, tím více se přibližujeme absolutní pravdě.

Pro velitele z toho vyplývá závěr, že poznat dobře ozbrojený zápas či realitu bojové činnosti znamená proniknout do její podstaty. Poznání na úrovni empirie je poznáním omezeným, nedostatečným, relativním. V určitých případech může poskytovat nanejvýš více či méně přibližný obraz bojové situace, který nemusí postihovat její podstatu, stojí na povrchu a odráží pouze její jevovou stránku. Teprve racionální poznání umožňuje od jevové stránky k podstatě. Na této úrovni je schopen velitel zachytit podstatné vztahy a souvislosti.

Poznávání bojové činnosti neznamená získávat poznatky jen co do množství a šíře, ale proniknout do její podstaty. Jde tedy nejen o rozšiřování hranic o poznávaném objektu, ale zároveň o upřesňování jeho poznávání za hranice toho, co jsme až dosud o daném objektu znali.

Při poznávání ozbrojeného zápasu nedíle veliteli o zmocnění se objektu na teoretické úrovni, tedy na rovině abstraktních úvah. Cílem ozbrojeného zápasu jako objektu poznání je porušení jeho danosti, jeho přetvoření. Výsledek poznávací činnosti velitele a štábu směřuje k praktickému přetváření dané bojové situace. Obsahuje v sobě nutně jednotu subjektivního záměru spolu s reálnými objektivními podmínkami, reflektovanými naším poznáním.

Součástí gnoseologicko-metodologické poznávací funkce velitele je nepochybně znalost základních rysů vojenské politiky

strany, zejména těch, které mají obecnou a dlouhodobou platnost. Mám na mysli závěry sjezdů komunistických stran, porad Politického poradního výboru Varšavské smlouvy apod. Ty přijímají vojenskopolitické závěry, které mají charakter obecného teoretického a metodologického východiska, formulovaného např. v socialistické doktríně, a které tvoří jádro obsahu socialistické vojenské vědy a vojenského umění.

Proces stanovení vojenských cílů totiž závisí mimo jiné na tom, „jaký je jeho metodologický, teoretický základ. Správněji mohou být vojenské cíle zformulovány a stanoveny vojenským tehdy, jsou-li založeny na vědecké analýze a prognóze společenského vývoje vůbec a války zvláště. Stanovení cílů je svým způsobem prognózou. Může být účinné jen tehdy, jestliže zachycuje hlavní tendence společenského vývoje vůbec, všestranně přihlíží k dynamicky se měnícímu vzájemnému poměru sil a k jiným činitelům, jež působí na charakter plnění vojenských úkolů.“ (Tuškevič, S. A.: Filozofie a vojenská teorie, Praha 1978, s. 103.)

Sjezd KSSS i ostatních marxistických stran socialistických zemí přináší důkaz o tom, že země socialistického společenství důsledně promítají obecné tendence soudobého společenského vývoje do vojenskopolitických závěrů. V dokumentech XXV. sjezdu KSSS se např. říká: „Stále více stoupá význam vědeckého výzkumu stěžejních problémů světového vývoje a mezinárodních vztahů, revolučního vzájemného působení a jednoty různých proudů, vztahů mezi bojem za socialismus, soupeření sil v hlavní otázce současnosti — v otázce války a míru.“ (XXV. sjezd KSSS, Praha 1976, s. 67.) Z těchto dokumentů, jakož i z dokumentů Politického poradního výboru Varšavské smlouvy naprosto jednoznačně vyplývá, že země socialistického společenství usilují všestranně o plnění „Programu míru“, současně však učiní vše pro zabezpečení ochrany zemí socialistického společenství. Vojenskopolitické závěry vycházející z těchto cílů plně odpovídají základním směrům společenského pokroku.

Poznávací funkce velitele spočívá tedy mimo jiné i v tom, že pochopení těchto vojenskopolitických cílů působí jako motivační prvek samotné poznávací činnosti velitele. Působí nejen jako mocný nástroj poznání skutečné podstaty války a ozbrojeného zápasu, ale i jako nástroj přesvědčení o spravedlivosti sledovaných cílů. Tato skutečnost nemalou měrou ovlivňuje průběh a výsledek boje. Má tudíž nejen

obecně teoretický a metodologický, ale i revolučně praktický význam.

Konkrétním projevem realizace vojenské politiky strany je dokonalá znalost socialistické vojenské vědy a vojenského umění, které nazýváme vojenskou teorií. Rostoucí úloha vojenské teorie v soudobé válce a narůstání složitosti jejího zdokonalování kladou vysoké nároky na úlohu a význam vojenskoteoretického myšlení, logiky poznání, metodologie vojenskovedeckého výzkumu a vyžadují nepřetržitý rozvoj a zdokonalování samotných metod a způsobů poznání.

Má-li velitel socialistické armády realizovat svou poznávací funkci je nezbytné, aby vycházel z toho, že „Marxisticko-leninská teorie je metodologií procesů probíhajících v armádě nového typu, která střeží socialistickou vlast, mír a bezpečnost národů. Odhaluje obecné podmínky a zákonitosti války a její specifické součásti — ozbrojeného zápasu, zkoumá podstatné vzájemné souvislosti mezi válkou a ekonomickými, sociálně politickými a ideologickými vztahy, určuje formy a způsoby jejího vedení a řízení, principy a pravidla ozbrojeného zápasu na obranu socialismu, teoretická východiska vojenské výstavby a vojenské doktríny.“ (Tuškevič, S. A.: Filozofie a vojenská teorie, Praha 1978, s. 17.)

Poznání nejobecnějších zákonů vývoje umožňuje poznání podstatných a nutných souvislostí války jako celku (např. souvislostí mezi válkou a politikou, válkou a ekonomikou) a umožňuje poznání souvislostí, které vyjadřují specifickou podstatu války, zejména její nejobecnější zákony (např. zákon určující úlohy politických cílů, zákon určující úlohy vzájemného poměru válčících stran apod.). Poznání těchto obecných zákonů je pak klíčem k pochopení těch souvislostí, které vyjadřují specifickou podstatu ozbrojeného zápasu a jeho obecných zákonů a zákonitostí, jakými jsou např. zákon souladu mezi charakterem ozbrojeného zápasu, způsoby a formami jeho vedení a mezi politickými cíli, zákon závislosti ferem a způsobů ozbrojeného zápasu na množství a kvalitě zbraní, bojové techniky apod. Velitel tudíž musí respektovat ve své poznávací činnosti fakt, že zákony a kategorie vypracované na půdě vojenské teorie jsou nezbytným nástrojem poznání podstaty ozbrojeného zápasu.

Marxismus-leninismus vychází z toho, že objektem poznávací činnosti je analýza a zevšeobecnění základních prvků války, které tvoří určitá politika a ozbrojené

násilí jako její pokračování ve specifické formě.

Vydeme-li z těchto dvou základních prvků, můžeme pak orientovat poznávací činnost velitele na analýzu základních prvků bojové situace.

Mezi základní prvky bojové situace počítáme: množství a kvalitu vlastních a nepřátelských vojsk; uskupení a činnost proti sobě bojujících stran; zvláštnosti prostorového a časového rozmachu bojové činnosti; ekonomickou zvláštnost válčiště zeměpisnou a meteorologickou specifiku válčiště apod.

Z toho vyplývá, že prvky, které podléhají analýze a zevšeobecnění, jsou velmi různorodé. Různorodost spočívá jak v kvantitativní, tak i kvalitativní charakteristice jednotlivých prvků, v jejich rozporuplnosti, v jejich dynamice, v různorodosti jejich vlivu na bojovou činnost apod.

Specifika poznání velitele spočívá v pochopení toho, že poznat bojovou situaci znamená současně poznat její jednotlivé prvky. Analýzou jednotlivých prvků bojové situace můžeme vymezit jejich specifiku a naopak pochopením jejich vzájemné souvislosti a podmíněnosti dospět k zobecnění jak na úrovni jednotlivých prvků (poznání jejich obecné platnosti), tak i na úrovni zevšeobecnění objektu poznávací činnosti velitele, tj. bojové situace.

Analýza různorodosti prvků bojové situace a jejich zevšeobecnění tvoří rovněž nezbytnou součást poznávací činnosti velitele.

Specifika poznávací funkce velitele spočívá tedy v tom, že spojuje znalost nejobecnějších zákonů společenského vývoje se znalostí obecných zákonů války, s poznáváním specifiky jednotlivých zákonů a zákonitostí ozbrojeného zápasu vůbec a jednotlivých typů a forem ozbrojeného zápasu zvláště, že realizuje jejich poznání v praktické bojové činnosti.

V poznávací činnosti velitele se tudíž soustřeďuje spojení poznání obecného, zvláštního a jedinečného a jejich rezultat ve formě realizace.

Výsledky poznávací činnosti velitele mají význam nejen z hlediska jejich bezprostřední praktické aplikace, ale i jako zdroj rozvoje vojenské teorie a vojenského umění. Velitel na těchto úrovních zevšeobecňuje zkušenosti bojové činnosti vojsk.

Současně musíme vidět, že zobecněním zkušeností ozbrojeného zápasu na úrovni vědecké teorie je tato zkušenost negována na vyšším stupni teorie, která se opět stává základem poznávací činnosti velitelů a štábů. Takováto metoda umožňuje pak soustředění rozvoje vojenské teorie a praxe. Umožňuje teorii i praxi orientovat se na klíčové otázky vedení boje při použití nejmodernějších vědeckých a technických prostředků, pokud možno s optimálním časovým předstihem.

Rozvoj poznávací funkce umožňuje soustředit poznávací činnost velitelů a štábů na nejdůležitější otázky vojenské teorie a praxe. Má-li se soustavně rozvíjet vojenská teorie i praxe, pak je nezbytné nutné soustavné pravdivé poznávání válek a ozbrojeného zápasu jako významné součásti současné třídně rozdělené společnosti.

Takový rozvoj poznávací funkce velitelů umožňuje další vývoj a obohacení marxisticko-leninské vojenské teorie, současně však i hlubokou analýzu a kritiku buržoazní vojenské teorie a vojenského umění.

Velitel je tedy nezbytnou součástí společenského subjektu poznání. Vyplývá to z jeho úlohy, místa a funkce v systému armádního organismu. Nedílná velitelská pravomoc vytváří nejen možnost, ale přímo nutnost rozvoje poznávací funkce. Analýza a zobecňování na jednotlivých stupních velení vytváří pro rozvoj poznávací funkce velitele nezbytné předpoklady. Rozvoj vojenské teorie a vojenského umění není možný bez soustavného rozvoje poznávací funkce velitelů a štábů. Narušení či opomíjení této činnosti vede ke strnulosti, zkrtnatosti a k subjektivismu.